

تفسیر روان و ساده قرآن کریم
قسمت پنجم، سوره حمد

ذکر کتاب

درس گفتارهای
استاد سید هادی عظیمی

بهار ۱۴۰۳

موسسه‌ی فرهنگی

شماره‌ی ثبت: ۱۳۶۰

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا وَ نَبِيِّنَا
أَبِي الْقَاسِمِ الْمُصْطَفَى مُحَمَّدٍ وَ عَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ الطَّيِّبِينَ
الطَّاهِرِينَ وَ الْمَعْصُومِينَ الْمُقَرَّبِينَ، سَيِّمًا بَقِيَّةَ اللَّهِ فِي
الْأَرْضِينَ وَ اللَّعْنُ الدَّائِمُ عَلَى أَعْدَائِهِمْ أَجْمَعِينَ.

وَقُلْ رَبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ
وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا.

خلاصہ قسمت قبل

در تفسیر سادہ و روانی کہ دربارہ آیات قرآن شروع کردیم، بہ آیہ شریفہ سوم سورہ حمد رسیدیم، «الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ». سورہ حمد با «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» شروع شد. استعانت از خدا می‌جوئیم برای اینکه بتوانیم خدا را سپاس بگوییم. استعانت می‌جوئیم برای اینکه بتوانیم قرآن بخوانیم، خوب بخوانیم و برای خدا بخوانیم و بعد بفہمیم و عمل کنیم. ہمہ اینہا در «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» توضیح دادہ شد.

سپاس‌گزاری از خداوند

«الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ». حالا خدا را سپاس می‌گوییم. کہ خدای متعال، نہ تنها پروردگار ما و پروردگار ہمہ عوالم است، بلکہ پروردگار ہمہ موجوداتی است کہ در

همه عوالم هستند. خدای متعال همه اینها را خلق کرده برای ما.

در بحث «رَبِّ الْعَالَمِينَ». گفتیم که باید توجه کنیم به اینکه ارتباط ما با همه هستی چیست؟ این گونه نیست که آنها از ما بیگانه و جدا باشند. همه هستی با ما ارتباط دارد. ما هم با همه هستی باید ارتباط داشته باشیم. همه هستی در جهت تکامل ما خلق شده است.

توجه به نعمت‌های الهی

«أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ» (لقمان: ۲۰)؛ همه آنچه را که در هفت آسمان و عوالم دیگر وجود دارد، مسخر ما کرده که برای تکامل و رشد ما، رسیدن به آن بی‌نهایت در خدمت ما باشد. گفتیم باید ما توجه داشته باشیم به اینکه باید همیشه در مقابل خدا خودمان را بدهکار بدانیم. یکی از معانی «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ» این است ما همیشه آنچه را که خدا به ما داده، ببینیم و به نعمت‌های خدا توجه داشته باشیم. نعمت‌ها هم فقط چیزهایی نیست که خدا الآن داده، نه؛ نعمت‌های واقعی و پایدار آن چیزهایی است که بعدها به ما می‌دهد. امروز در آیه «مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ» به آن اشاره خواهیم کرد.

نگاه به عالم آخرت

اگر ما فقط به دنیا نگاه کنیم، ممکن است دچار یک مشکل بزرگ شویم که بگوییم: «خدا چرا به من نداده و به بقیه داده؟» اما نباید فقط به دنیا نگاه کرد. به همه عالم نگاه کن. نگاه به عالم آخرت داشته باش. وقتی نگاه کنی به عالم برزخ و عالم آخرت، آن وقت می بینی که خدا چه می خواهد به تو بدهد. آن وقت برای آنچه که در آینده می خواهد به تو بدهد، امروز خدا را سپاس می گوئیم و همیشه ممنون خدا خواهیم بود. «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ».

خدا را فقط در این حد نبین که در دنیا به تو چه نداده و به دیگران چه داده. فراتر از این ببین که «رَبِّ الْعَالَمِينَ» است. یعنی خدا فقط پروردگار ما در این دنیا نیست. پروردگار ما و همه مخلوقاتی است که در همه عوالم هستند. ما عالم آخرت را در پیش رو داریم. آنجا باید دستمان پر باشد. اگر در دنیا دست ما پر باشد که مهم نیست، روزی با رفتن از این دنیا دست ما خالی می شود، اما دست ما در آنجایی که دست همه خالی است باید پر باشد.

اگر به همه ی عالم ها و عالم آخرت توجه داشته باشیم، هیچ گاه شکایت نمی کنیم و خود را طلب کار خدا نمی بینیم که چرا به دیگران دادی و به من ندادی. اگر به مفهوم ربوبیت خدا توجه داشته باشم که او رب من

است، او صلاح می‌داند که مرا چگونه پرورش دهد، گاهی با سختی‌ها، گاهی با ندادن‌ها پرورش می‌دهد و این سختی‌ها و محرومیت‌ها همه در رشد من خیلی مؤثر است.

درک مفهوم رحمان و رحیم

وقتی به این ربوبیت توجه داشته باشم، وقتی به همهٔ عالم‌ها و همه‌ی مخلوقاتی که در همهٔ عوالم، خدا بسیج کرده و مأموریت داده که برای رسیدن من به بی‌نهایت تلاش کنند، توجه داشته باشم، از صمیم قلب ممنون خدا می‌شوم و از سویدای دلم فریاد می‌زنم که «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ». اگر این حمد را به‌درستی به‌جا بیاوریم، آن وقت به «الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» می‌رسیم. پرورش‌دهندگی خدایی که پروردگار عالمیان است هم از سر عشق است؛ اساس این ربوبیتش مهربانی اوست.

«مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ»

اصلاً ما باید بنای عالم را بر مبنای «اصالت الاحسان» ببینیم. خدا تمام هستی را خلق کرده که به ما احسان کند. خدا هستی را خلق نکرده و این همه عوالم را نیافریده که خودش پادشاهی کند. مثل اینکه مثلاً کسی کاخی برای خودش بسازد که در این کاخ بر کرسی پادشاهی بنشیند و دیگران تعظیم کنند و او لذت ببرد. اینها را خدا برای خودش خلق نکرده؛ چون خدا به اینها

نیاز ندارد، خدا بی نیاز مطلق است. اینها درباره خدا معنا ندارد. خدا همه این مخلوقات این عوالم را برای ما آفریده. برای همین است که ما او را سپاس می‌گوییم. «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ» یعنی خدایا از تو ممنونیم که این همه عوالم برای ما آفریدی.

نگاه به عالم قیامت

وقتی نگاه‌مان زیبا باشد و این‌طور خدا را ببینیم، همه عوالم را و همه آنچه که در آینده قرار است خدا در عالم آخرت به ما بدهد را ببینیم و این روحیه را داشته باشیم که همیشه سپاسگزار خدا باشیم، به درک مفهوم «الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» هم می‌رسیم.

شاید بعضی از معلم‌های عزیزی که با بچه‌های مقطع متوسطه اول و دوم سر و کار دارند مثل بنده چنین تجربه‌ای را داشته‌باشند، وقتی معلم‌شان گفته که صورتان را از خدا در چند خط بنویسید، تقریباً یک جمع زیادی از ایشان شروع کردند به شکایت کردن از خدا؛ چرا خدا این را به من نداده؟ چرا خدا به دیگران داده؟ چرا خدا مادرم را از من گرفت؟ خلاصه، همه سختی‌ها و همه قصورها و تقصیرها را به خدا نسبت می‌دهند.

ما در باشگاه دنیا خلق شدیم که رشد کنیم و به آن عالم ملکوت که یکی از عوالمی است که خدا برای ما خلق کرده برسیم. عالم ملکوت باغی است که روزی قرار

است به آنجا برویم و حیات و زندگی طیبہ ابدی خود را در آنجا شروع کنیم. «إِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ» (عنکبوت: ۶۴)؛ یعنی عالم ملکوت را کہ محل زندگی حقیقی و دائمی و ابدی ماست، ببینید. وقتی آنجا را ببینیم، دیگر سختی‌ها در دنیا آزارمان نمی‌دهد. وقتی ببینیم کہ خدا قرار است به ما چه بدهد، مفهوم رحمان و رحیم بودن خدا و عشق بی‌نهایتش را درک می‌کنیم و بعد رابطه عاشقانه با او ایجاد می‌کنیم.

در همین ابتدای سوره حمد باید این رابطه عاشقانه ایجاد شود؛ هم در «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»، توجه به آن مهربانی بی‌نهایتش می‌کنیم و هم بعد از «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ» کہ می‌گوییم «الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» ربوبیتش بر اساس مهر و محبت و بر اساس عشق است.

«مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ»

آیه بعدی هم خیلی مهم است. «مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ» چینش این آیات واقعاً بسیار زیباست. اینکہ خدای متعال چرا بعد از «الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» می‌فرماید «مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ»؟ حواست باشد خدا کہ معدن بی‌نهایت مهربانی است، «مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ» هم هست. یعنی چه؟ یعنی در روز قیامت کہ همه دست‌ها خالی است و همه به شدت نیازمند یک پناه و یک آغوش گرمی هستند کہ از آنها پذیرایی کند، همه کاره روز قیامت خداست. روز قیامت چه روزی است؟ روز قیامت روزی است کہ تمام

عالم ماده خراب می‌شود و خدا برای اینکه ما به عالم ملکوت دل نبندیم و از عالم ماده دل بکنیم، باید عالم ماده را خراب کند تا دل بستگی آنهایی که به آن دل بستگی دارند، از بین برود. اینکه از اوصاف روز قیامت این است: «إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا» (الزلزلة: ۱)، «الْقَارِعَةُ مَا الْقَارِعَةُ» (قارعه: ۱)، و خدا این‌طور قیامت را برپا می‌کند که «إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ وَ إِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ» (تکویر: ۲ و ۱)؛ تمام این ستاره‌ها و منظومه‌ها و کهکشان‌ها از مدار خارج می‌شوند. تمام این اتفاقات ویرانی عالم ماده در پیش چشم انسان اتفاق می‌افتد. خدای متعال می‌خواهد نشان بدهد که این عالم ماده محدودی که به آن دل بستید، سزاوار دل بستن نبود. این یک عالم موقتی بود برای اینکه شما در آن پرورش پیدا کنید. عالم واقعی برای شما ملکوت است، چشمتان به ملکوت باشد، بیایید به ملکوت.

درست است که روز قیامت یک چنین روزی است اما از این زاویه هم نگاه کنید که روز قیامت روزی است که خدای متعال می‌خواهد انسان را به بی‌نهایت برساند. اگر خدا عالم ماده را خراب می‌کند، اگر خورشید و ستارگان را تیره و تار می‌کند، همه‌اش برای این است که انسان را سر سفره بی‌نهایت خودش در ملکوت بنشانند. این هم از سر لطف خداست، «الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ».

آن خدایی که معدن بی‌نهایت مهر و محبت و عشق

است، «مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ» هم هست. یعنی آنجا که خدا می‌خواهد به ما بی‌نهایت بدهد و ما را سر سفره بی‌نهایتش می‌نشاند همه کار خود اوست. آنجا جایگاهی است که انسان که می‌تواند قضاوت کند که آیا خدا عادل است یا نه؟ نباید زود قضاوت کنیم. باید در قیامت قضاوت کنیم که آیا خدا عادل است یا نه.

آنهایی که در این دنیا چیزهایی نداشتند، محروم بودند، آیا در آن دنیا محرومند؟ نه، آنجا خدا می‌گوید بابت این محرومیت‌هایی که در دنیا داشتی، در اینجا آن قدر به تو امکانات، جایگاه و مقام و عشق و محبت می‌دهم که تو راضی باشی. واقعاً انسان طوری راضی می‌شود. می‌گوید: ای کاش در دنیا هیچ چیزی نداشتی و خدا بابت نداشتن‌ها به من در قیامت، در ملکوت، امتیاز می‌داد. این طور برای من بهتر است.

ما اگر بخواهیم به معنای رحمان و رحیم بودن خدا برسیم، باید نگاه کنیم به اینکه او «مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ» است. این خدایی که رحمان و رحیم است، «مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ» هم هست. یعنی چه؟ در آنجا همه چیز دست اوست.

از یک زاویه دیگر هم باید در این مسأله دقت کنیم. چرا خدا قیامت را ایجاد می‌کند؟ آنچه باعث شده که خدا روز قیامت را ایجاد کند رحمانیت و رحیمیت اوست. از بس مهربان است می‌خواهد ما را سر سفره

بی‌نهایتش بنشانند. ما به معاد و روز قیامت باید از این زاویه نگاه کنیم که اصالت در روز قیامت با عطا است. خدا قیامت را برپا کرده تا به ما بدهد. او که بی‌نهایت است ما را در دنیا پرورش داد تا به درک بی‌نهایت برسیم. او «رَبِّ الْعَالَمِينَ» بود. رب ما هم بود. در دنیا ربوبیت کرد، پرورش‌مان داد، به درک آن لذت بی‌نهایت رساند. حالا در ملکوت می‌خواهد خود آن اسباب تولید لذت بی‌نهایت را به ما بدهد؛ قدرت بی‌نهایت، زیبایی بی‌نهایت.

اگر در دنیا زیبایی بی‌نهایت نداده یا زیبایی کم داده، باید شاکر او باشیم. بگوییم: «الْحَمْدُ لِلَّهِ»، تو به من اینجا زیبایی کم دادی تا من عطشم به زیبایی بیشتر بشود که آن وقت در آخرت وقتی به من زیبایی بی‌نهایت می‌دهی، بیشتر لذت ببرم.

از این زاویه به معاد و روز قیامت نگاه کنیم که خدا بر اساس محبتش، بر اساس عشقش، قیامت را ایجاد کرده. در قیامت بنا نیست که خدا مثلاً فقط عذاب کند. نه، در قیامت عذاب اصالت ندارد. در قیامت عطا، اصالت دارد. آن وقت اگر کسی بتواند این عطای بی‌نهایت خدا را دریافت کند، لذت بی‌نهایت می‌برد. اگر کسی نتواند عطا را دریافت کند، عذاب می‌کشد. پس عذاب به خاطر ناتوانی دریافت عطا است. اگر عطای بی‌نهایت خدا نبود، قیامتی هم برپا نمی‌شد.

اگر از این زاویه نگاه کنیم می‌فهمیم که رحمان و رحیم بودن خدا به چه معناست. یک جلوه‌اش هم همین است که روز قیامت را برپا می‌کند تا ما را سر سفره بی‌نهایتش بنشانند. بله، آن کسی که ظرف خودش را کثیف کرده یا ظرفیت دریافت لذت بی‌نهایت را از بین برده، باید آنجا حسرت بکشد. باید غصه بخورد. از این که چرا من نمی‌توانم این بی‌نهایت لذتی را که خدا به دیگران می‌دهد، نمی‌توانم بگیرم، عذاب می‌بیند. وقتی زجر می‌کشد، از دست خودش شاکی می‌شود. خدا کسی را چوب نمی‌زند. همین که محروم می‌شود از آن لذت بی‌نهایت، عذاب می‌کشد.

اگر انسان با این نگاه به «**مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ**» نگاه کند و نگاهی عاشقانه به معاد داشته باشد اصلاً دوست دارد که زودتر معاد برپا شود. هرچند که ما باید از روز قیامت نگران باشیم، اما نباید هراسان باشیم که خدا مثلاً در روز قیامت می‌خواهد همه را عذاب کند. نه، خدا می‌خواهد در آن مجلس با شکوه، همه را سر سفره لذت بی‌نهایت بنشانند. پس چرا عده‌ای عذاب می‌کشند؟ برای اینکه خودشان را محروم کردند. خدا در قیامت به آنها هم عطا می‌کند. آنها نمی‌توانند استفاده کنند، برای اینکه در دنیا ربوبیت خدا را نپذیرفتند و به درک معنای «**رَبِّ الْعَالَمِينَ**» بودن خدا نرسیدند، آن وقت در روز قیامت عذاب می‌کشند. اما اگر ما در دنیا به مفهوم «**رَبِّ**»

العالمین» پی ببریم کہ خدا پرورش دہندہ ماست و اگر چیزی ہم ندادہ، بہ خاطر این است کہ بعداً بی نہایتش را بدهد. اگر بہ این معنا در دنیا پی ببریم، تکرار «مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ» برای ما خیلی لذت بخش می شود. خدا آنجا می خواهد بہ ما بدهد. ہمہ چیز دست اوست. خدا آنجا بہ ما بی نہایت می دہد. اگر این دنیا ثروت ندارم، اگر زیبایی ندارم، اگر ماشین ندارم، خانہ ندارم، غصہ ای نیست، چون این دنیا بہ زودی سپری می شود. روزی خواهد آمد کہ خدای مالک ہمہ چیز در قیامت، ہمہ چیز بہ من می دہد. ان شاء اللہ در جلسات آیندہ در این بارہ بیشتر صحبت کنیم.

و السلام علیکم و رحمۃ اللہ و برکاتہ.